

ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІЙ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ПРИКЛАДІ ДОСВІДУ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Постановка проблеми. Сьогодні у світі відбуваються близько сорока збройних конфліктів, які мають дуже багато негативних наслідків. Кожен конфлікт має серйозне підґрунтя, але ворогуючі сторони чомусь вирішують більшість конфліктів саме зброєю. Наслідки війни несуть руйнування інфраструктури, припинення на деякий час виробництва, зменшення робочих місць, що в цілому веде до зменшення росту економіки, негативних процесів у державі, що можна простежити на сході України. Для того, щоб подолати наслідки війни необхідно розробити напрями використання досвіду зарубіжних країн у плануванні відновлення територій. Актуальність дослідження полягає в тому, що досвід зарубіжних країн може бути використаний у розробці пропозицій для подолання наслідків війни в Донецькій області та відновленні території.

Аналіз останніх досліджень. Наукові та практичні проблеми, пов'язані з вивченням досвіду зарубіжних країн у плануванні відновлення територій та економічного стану, відображені в роботах І.Л. Боднарука, Ю.В. Буракова, А.С. Буряченко, С.О. Вовк, В.Е. Глуховцева, Р.О. Додонова, В.В. Єфременко, О.П. Красюка, В.А. Кротюка, І. Крюкової, В.І. Ляшенка, С.П. Мосова, О.Ю. Панфілова, О.Г. Пуригіної, П.П. Ткачука, І.В. Точонова, І.О. Штулера та ін.

Метою статті є висвітлення досвіду зарубіжних країн у плануванні відновлення території та розроблення рекомендацій щодо відновлення території Донецької області та покращення її економічного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Війна у всі часи асоціювалася з руйнуванням, смертю, бідністю, здебільшого мала негативні наслідки. Але людство не переставало воювати, і кожна епоха має свої відмінності ведення війни, проте причини залишаються одні – це отримання території, ресурсів, інших привілей, що не належать одній з ворогуючих сторін.

Наслідки війни – це складна, багатоелементна, рухлива в часі та просторі система факторів, що породжені війною та її результатами, і які впливають на розвиток господарства та систему міжнародних відносин [3].

Економічні наслідки складаються з матеріальних руйнувань та економічних витрат, а також витрат світового господарства в цілому. В свою чергу економічні витрати поділяються на прямі та непрямі.

До прямих економічних витрат відносяться бюджетні витрати з боку сторони, проти якої ведеться боротьба, тому що такі витрати не були заздалегідь заплановані. Також це використання державних резервів, якщо вони були, експропріація матеріальних цінностей у мирного населення, руйнування виробничої та соціальної інфраструктури, житла, пам'яток історії та культури. Для того, щоб відбудувати зруйноване майно потрібно багато часу та джерел фінансування, тому руйнування виникають як поточні наслідки війни, їхній вплив на суспільство може відбуватися протягом тривалого часу [3].

До непрямих економічних наслідків витрат відносяться зниження обсягу заощаджень; відволікання більшої частини активного населення від виробництва; порушення зв'язків між містом та селом, між окремими галузями та економічними районами; інфляція, збільшення грошової маси та поява нових грошових одиниць; зміна структури споживання сировинних та інших матеріальних ресурсів.

Війна призводить до жахливих наслідків, у тому числі і до падіння всіх економічних показників. Руйнування виробництва, транспорту, інфраструктури, забруднення навколишнього середовища негативно впливають на ВВП країни. Також виїзд робочої сили з територій воєнного конфлікту та втрати серед мирних жителів мають вплив на цей показник [4].

Якщо ж відбувається внутрішня міграція трудових ресурсів з працевлаштуванням на новому місці, ВВП зменшується внаслідок руйнування або втрати контролю над підприємствами на території конфлікту. Внутрішнє переміщення трудових ресурсів в умовах війни збільшує зайнятість у певних регіонах, але все ж таки зберігає негативний вплив на економіку країни через скорочення робочих місць в зоні конфлікту та через жертви серед населення. Розглянемо зміну ВВП на душу населення в деяких воєнних конфліктах з початку до кінця протистояння (табл. 1) [1].

Проаналізувавши моделі, що розглядаються можна виокремити конфлікти, що тривають більше десяти років (Сьєра-Леоне, Алжир та Бурунді), де щорічне зниження ВВП становить 1,8-2,7% [1]. Отже можна зробити висновок: чим довше проходить військовий конфлікт, тим швидше економіка країни адаптується та компенсує втрати, які країна несе в перші два роки війни.

Таблиця 1

**Зміна ВВП на душу населення в деяких збройних конфліктах
з початку до кінця збройного протистояння**

Країна	ВВП на душу населення, дол., перед	ВВП на душу населення, дол., після	Сукупна зміна, %	Середня зміна за рік, %
Бурунді, 1993-2005	184	144	-21,73	-1,8
Лівія, 2011	13 400	6650	-50,37	-50,3
Сьєрра-Леоне, 1991-2002	214	150	-29,91	-2,7
Руанда, 1990-1994	367	230	-37,32	-9,33
Малі, 2012	739	715	-3,24	-3,2
Сербія, 1999	2441	870	-64,35	-64,3
Гвінея-Бісау, 1998-1999	388	311	-19,84	-9,9
Таджикистан, 1992-1993	503	154	-69,38	-34,6
ДРК, 1997-1999	212	64	-69,81	-34,9
Алжир, 1991-2002	2359	1743	-26,11	-2,37
Ірак, 2003	691	637	-7,8	-7,8
Грузія, 2008	2900	2446	-15,65	-15,6
Ємен, 1994	348	346	-0,57	-0,5
Чад, 2005-2010	586	736	+15,59	+3,12
Україна, 2014	4030	2115	-47,5	-23,7

Для України зміна показника ВВП на душу населення в перші два роки війни не відрізняється від зміни ВВП в інших країнах. Можна зробити висновки, що економіка України за показником ВВП на душу населення може продемонструвати зростання не раніше 2019 року, якщо буде збережено інтенсивність протистояння або завершення конфлікту [9].

Проаналізувавши більшість військових конфліктів в світі за період 1990-2016 років, прийшли до висновку, що зниження рівня ВВП на душу населення після завершення війни негативно впливає на рівень життя. Динаміка зниження цього показника коливається від 0,5 до 64,3% [5].

З початком військового конфлікту збільшуються видатки на безпеку та охорону, на реконструкцію та відбудову інфраструктури внаслідок руйнувань.

Військові конфлікти завжди впливають на приток інвестицій як зарубіжних так і внутрішніх. Залежно від інтенсивності конфлікту інвестори виводять капітал за кордон або переносять виробництво в інші регіони країни. Для внутрішніх інвесторів вивід капіталу залишається актуальним і є можливістю збереження капіталу в умовах невизначеності майбутнього національного ринку. Внаслідок військового конфлікту, який відбувається на певній території і розриває економічні зв'язки в одній країні, відбувається збільшення негативного впливу на обсяги інвестицій та відбивається на національній статистиці [1].

Падіння курсу валюти від військового конфлікту має комплекс причин. Це руйнування інфраструктури, скорочення експорту, прямих іноземних інвестицій, відтік капіталу, що призводить до дефіциту на ринку валюти, торговими блокадами та розривом торговельно-економічних зв'язків.

Таким чином, падіння курсу національної валюти є одним з постійних наслідків збройних конфліктів незалежно від наявності ефекту для всіх інших макроекономічних показників. При цьому в більшості випадків падіння курсу валюти обмежу-

ється періодом від одного до трьох років після завершення конфлікту.

Результати аналізу вказують на вплив військового конфлікту на показник зовнішнього боргу (табл. 2) [11]. Цей вплив обумовлений відтоком іноземного капіталу з країни, на території якої ведуться бойові дії через інвестиційні ризики, а також необхідністю запозичень, що спрямовуються як на оборонні видатки, так і на відновлення інфраструктури після бойових дій. Окрім відтоку іноземного капіталу, збройний конфлікт негативно впливає на готовність іноземного капіталу до інвестицій.

Таблиця 2

Зміна зовнішнього боргу внаслідок збройного конфлікту, млрд дол.

Країна	Зовнішній борг до конфлікту	Зовнішній борг за рік з початку конфлікту
Бурунді	114,7	123,4
Чад	28,9	28,3
Гвінея-Бісау	362,9	504,5
Сьєрра-Леоне	176,6	229,6
ДРК	302	344
Грузія	29	61
Малі	23	25,6
Сербія	60,01	176,9
Таджикистан	23,6	44,3
Руанда	28,0	127,4
Алжир	46,9	65,5
Лівія	5,8	6,3
Ірак	62,2	120
Ємен	12	40
Україна	100	137

Проаналізувавши додаткові макроекономічні показники у деяких країнах, можна сказати, що конфлікти демонструють схожі тенденції. Але конфлікт в Чаді відрізняється від інших тим, що економіка адаптувалась та продемонструвала зростання. На це вплинула локалізація військових дій у районі чадсько-суданського кордону [1].

Ця модель може бути використана для України. Для цього потрібна відсутність наступних різких

змін на фронті, збереження військових дій виключно на лінії фронту. На прикладі Чаду, можна прогнозувати, що відбудеться економічне зростання в умовах адаптації економіки до ситуації в зоні конфлікту.

Аналіз свідчить про те, що збройні конфлікти призводять до скорочення видатків домогосподарств. Цей показник тісно пов'язаний з трендом скорочення споживчих видатків унаслідок таких конфліктів.

У більшості проаналізованих країн військові конфлікти вплинули на зниження експорту. Це пов'язано з руйнуванням експортних потужностей, обмеженням переміщення товарів за кордон, торгівельною блокадою та введеними санкціями. Аналіз експортних показників у довготривалих збройних конфліктах свідчить про те, що негативний ефект є актуальним для сировинних економік лише протягом перших двох років. Після цього відбувається адаптація експортних секторів з відновленням тренду зростання.

Проаналізувавши конфлікти існує кореляція між військовим конфліктом та зниженням показників імпорту. Падіння споживчого попиту, зниження закупівельної спроможності населення призводить до скорочення імпорту. Падіння курсу національної валюти, що зазвичай супроводжує військовий конфлікт, призводить до інфляційного стрибка, передусім товарів іноземного походження. Таким чином, зниження купівельної спроможності населення, видатків домогосподарств, споживчого попиту на тлі зростання цін на імпортовані товари призводить до скорочення імпорту.

Рівень постконфліктної відбудови регіону повинен бути досяжним і відповідати матеріально-технічним, фінансовим та кадровим можливостям держави. Відновлення та розвиток Донецької області повинні стати національним проектом модернізації інфраструктури та економіки держави.

Пріоритети стратегічного планування розвитку Донецької області [15]:

1. Зміцнити інституційну базу сталого розвитку.
2. Зміцнити нормативно-правову базу.
3. Забезпечити належне фінансування.
4. Відновити і перебудувати економіку Донбасу.
5. Посилити науково-дослідну роботу.

Програма відновлення та розвитку Донецької області має стати національним проектом комплексної модернізації економіки та відновлення інфраструктури України. Для її успішної реалізації повинні бути залучені не лише державні кошти і міжнародна допомога, а й мобілізовані ресурси українського бізнесу [2].

Стратегічними цілями та пріоритетними напрямками відновлення територій Донецької області та її економічного стану є [12]:

1) відновити зруйновану інфраструктуру (залізнична інфраструктура, дороги, водопровідні та електричні мережі);

2) відновити та забезпечити енерго-, газо- та водопостачання соціальних об'єктів, освіти, охорони здоров'я та виробництва;

3) відновити роботи комунального транспорту;

4) залучити до відновлення регіону вітчизняних підприємств та організацій;

5) створити умови для збільшення інвестицій як закордонних так і своїх на відновлення та реконструкцію зруйнованої інфраструктури;

6) максимально спростити адміністративні процедури, що регулюють діяльність малого й середнього бізнесу;

7) створити соціально-економічні стимули для зростання інвестиційної активності та збільшення трудової зайнятості;

8) реалізувати із залученням коштів міжнародної допомоги та ресурсів міжнародних фінансових організацій проекти відновлення промисловості, реконструкції та модернізації інфраструктури.

Економічне середовище підприємництва залежить від зростання національного доходу, зовнішньої торгівлі; змін платіжного балансу і обмінного валютного курсу; розвитку ринку капіталу, ресурсів і робочої сили; інвестиційних тенденцій і інфляційних процесів у країні [7]. Стратегія розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року включає такі рекомендації подолання проблем розвитку бізнесу та створення нових робочих місць в Донецькій області [13]:

- 1) полегшити доступ до фінансових ресурсів;
- 2) розширити доступ до ринків;
- 3) усунути транспортно-логістичні обмеження щодо переміщення людей та транспортування вантажів територією регіону;
- 4) забезпечити доступ до якісних адміністративних послуг;
- 5) забезпечити доступ до якісних бізнес-послуг;
- 6) забезпечити доступ до знань про заснування та ведення бізнесу;
- 7) підвищити доступність енергетичних послуг;
- 8) полегшити доступ до сучасних технологій;
- 9) активізувати співпрацю з бізнесменами з інших регіонів України.

Висновок. Зараз в країні є несприятлива економічна ситуація та нестабільність на державному рівні, що є однією з основних причин нерозвиненості бізнесу в країні в цілому та в Донецькій області зокрема. Першочерговими кроками повинні бути забезпечення макроекономічної стабільності та заходи для розбудови миру. Для відновлення та досягнення сталого розвитку малого та середнього підприємництва необхідно впроваджувати заплановані реформи, які суспільством країни визнані першо-

черговим завданням. Досвід зарубіжних країн є повчальним та необхідним для України та Донецької області. Країни, які пережили війну та впорались з наслідками війни, показали які впровадження необхідні для стабілізації економічного стану та відновлення територій Донецької області.

Література

1. **Вавринюк А.** Сучасні військові конфлікти та їх вплив на економіку й демографічні зміни в окремих країнах світу. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2014. С.121-126.
2. **Відродження Донбасу:** оцінка соціально-економічних втрат і пріоритетні напрями державної політики у 2014. URL: <http://ier.donetsk.ua/news/contens/Strategiya.pdf> (дата звернення: 15.11.2017).
3. **Вовк С.О.** Наслідки громадянських війн (соціально-політичний аналіз). *Грані*. 2013. № 10 (102).
4. **Бураков Ю.В.** Теоретичні аспекти класифікації локальних війн та збройних конфліктів сучасності. *Вісник. Локальні війни та збройні конфлікти сучасності*. Львів. 2015.
5. **Державна** служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 03.11.2017).
6. **Державна** стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 року № 385.
7. **Єфременко В.В.** Управлінські аспекти підприємницької діяльності в будівництві з урахуванням пріоритетів сталого розвитку. *Вісник економічної науки України*. 2017. №2 (33). С. 33-37.
8. **Макроекономіка:** навч. посіб. / за заг. ред. В. П. Решетило (2-е вид., доповнене); Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Харків: ХНАМГ. 2013.
9. **Оцінка** відновлення та розбудови миру, аналіз впливу кризи та потреб на східній Україні у 2015 році. URL: http://www.un.org.ua/images/RPA_V1_Ukr.pdf (дата звернення: 15.11.2017).
10. **Подолання** бар'єрів на шляху розвитку бізнесу на Донбасі: огляд ситуації та ключові рекомендації у 2016 році. URL: http://loga.gov.ua/sites/default/files/1482682789podolannya_barieriv_na_shlyahu_rozvitku_biznesu_na_donbasi_kniga.pdf (дата звернення: 15.11.2017).
11. **Світова** економіка у 1970-2014 роках. URL: <http://be5.biz/makroekonomika/> (дата звернення: 14.11.2017).
12. **Стратегія** розвитку Донецької області на період до 2020 року. URL: http://dn.gov.ua/wp-content/uploads/3_Strategiya-a-2020.pdf (дата звернення: 14.11.2017).
13. **Стратегія** розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/504-2017-%D1%80%22> (дата звернення: 15.11.2017).
14. **Ткачук П.П., Мосов С.П., Красюк О.П.** Тенденції розвитку форм і способів збройної боротьби в сучасних локальних війнах і збройних конфліктах: монографія / за ред. к.і.н. Г.П. Воробйова. Львів: НАСВ. 2015. 90 с.
15. **Точонов І. В., Гордієнко В. В., Токарева Л.М.** Напрями стратегічного планування розвитку територій Донецької області. *Вісник економічної науки України*. 2017. №2 (33). С. 94-97.

Точонов І. В., Наумова Л. О. Відновлення територій Донецької області на прикладі досвіду зарубіжних країн

Визначено основні цілі та завдання щодо відновлення територій Донецької області на прикладі досвіду зарубіжних країн. Визначено економічні наслідки війни. Проаналізовано основні макропоказники зарубіжних країн та України. Розкрито сучасний досвід зарубіжних країн у відновленні економіки та інфраструктури після війни. Розроблено рекомендації щодо подолання економічних наслідків війни у Донецькій області на прикладі досвіду зарубіжних країн.

Ключові слова: збройний конфлікт, економічні наслідки війни, макропоказники, зарубіжні країни, відновлення території.

Точонов І. В., Наумова Л. А. Восстановление территорий Донецкой области на примере опыта зарубежных стран

Определены основные цели и задачи по восстановлению территорий Донецкой области на примере опыта зарубежных стран. Определены экономические последствия войны. Проанализированы основные макропоказатели зарубежных стран и Украины. Раскрыт современный опыт зарубежных стран в восстановлении экономики и инфраструктуры после войны. Разработаны рекомендации по преодолению экономических последствий войны в Донецкой области на примере опыта зарубежных стран.

Ключевые слова: вооруженный конфликт, экономические последствия войны, макропоказатели, зарубежные страны, восстановление территории.

Tochonov I., Naumova L. Restoration of territories of Donetsk region on the example of experience of foreign countries

The main goals and tasks for the restoration of the territories of Donetsk region on the example of experience of foreign countries are determined. The economic consequences of the war are determined. Main macro indicators of foreign countries and Ukraine are analyzed. The current experience of foreign countries in restoring economy and infrastructure after the war is revealed. Recommendations for overcoming the economic consequences of the war in the Donetsk region on the example of the experience of foreign countries have been developed.

Keywords: armed conflict, economic consequences of the war, macroindicators, foreign countries, restoration of territory.

Стаття надійшла до редакції 14.02.2018

Прийнято до друку 11.09.2018